

Kelet-afrikát megjárt magyar hírességek portréi

Gaál Tibor

(1938-2019)

Gaál Tibor 1956 után került Bécsbe, ahol középiskoláit végezte, majd 1965-ben fejezte be építész tanulmányait. Rövid dél-afrikai kitérő után került Mombasába, ahol csatlakozott a Bamburi cementipari vállalat tervezői csoportjához, ahol gazdaságos működésű betonépületek tervezésében vett részt.

Gaál Tibor később Rózsa Imre tervezőirodájában ismerkedett meg a lengyel Sbish Trzebinkivel, akivel mintegy negyven évig tartó gyümölcsöző munkakapcsolat vette kezdetét. Építészeti tevékenységük nagymértékben hozzájárult a Kenya és Tanzánia bevételének nagy részét kitevő turizmus fellendüléséhez.

A két szakember egyik első jelentős munkája a mai nevén Serena Mountain Lodge szálloda volt a Mount Kenya Nemzeti Park területén, amelyet Rózsa Imrével együtt terveztek. A lábakon álló épületből a vendégek biztonságosan tekinthetik meg a víznyerő helyhez járuló nagyvadakat. Ugyanakkor elsőként alkalmaztak egy földalatti alagutat is, hogy a turisták a szállásukról férhessenek hozzá a víznyelőhöz, ahol közelről és teljes biztonságban fényképezhetik az állatokat.

Számos szállodát terveztek és építettek ügyfeleiknek az Indiai-óceán partjára. A szálloda recepciójánál kezdődő kanyargós úszómedencék, amelyek a kerteken keresztül a fehér homokos strandok felé irányítják a vendégeket, szinte védjegyükké vált.

Serena Mountain Lodge

Jellegzetes munkájuk a mombasai Tamarind étterem és falu komplexum (Tamarind Village), valamint a Flamingo Beach Hotel. Utóbbi esetében egy hektár korallzátonyra látványos vízi amfiteátrumot építettek.

Megbízásaik közül kiemelkedik Kenyában a Severin Sea Lodge, a Traveller's Beach, Two Fishes, Jadini, Saki Beach Hotel, Kaskazi és a Swahili Beach Resort, valamint a Zanzibáron található Blue Bay Resort szállodák.

A két építész bátran alkalmazta a helyi anyagokat, például a szuahéli eredetű makuti tetőfedést: a jellegzetesen összeillesztett pálmalevél-fedés ősi hagyomány a partvidéki építészetben, amit kreatívan ötvöztek a modern építészeti megoldásokkal.

A Tanzániában felépült Kunduchi Beach Hotel viszont az afrikai és az arab világ építészeti kultúráját ötvöző szuahéli stílust követi és a világ háromszáz legjobb szállodája közé választották.

Gaál Tibor hosszú ideig látta el Ausztria tiszteletbeli konzuli tisztségét Kenyában.

Kittenberger Kálmán

(1881-1958)

Az 1881-ben, szegény iparoscsaládban született Kittenberger Kálmán fiatalkori álma válhatott valóra, amikor 1903-ban a Damaszkín Arzén Afrika-utazó által szervezett magánexpedíció preparátoraként utazhatott Mombasába, Kenya korábbi fővárosába. Az „afrikai örület”, a Furor Africanus tántoríthatatlanul ragadta magával a fiatal kutatót, aki a csupán otthonokat díszítő preparátumokra vágyó vadászokkal ellentétben, tudományos kíváncsisággal fordult Kelet-Afrika felé.

Kittenberger – amellet, hogy elhivatott vadász volt – szenvedélyénél előbbre valónak tekintette a tudomány szolgálatát. A trófeák gyarapítása helyett gyakran napokig gyalogolt egy-egy különlegesebb állat nyomában abban a reményben, hogy azt majd a magyar közönség elé állíthassa. Jóllehet életműve önmagáért beszél, a szakma megbecsülése csak későn jött el számára: afrikai évei alatt honoráriumot alig kapott, hazai támogatói rövid idő elmúltával végleg elmaradtak. Hogy fennmaradhasson, gyakran a honi közönségnek szánt trófeáit, gyűjteményének részeit kellett még helyben értékesítenie. Alkalmi szegénysége egy alkalommal majdnem életébe is került: a kevéske támogatásból selejtes ellátmánya lett, ami még lőszereit is érintette. Egy vadászata során kiélezett helyzetbe került: fegyvere meghibásodott, ami nehezen túlélhető kalandba sodorta. Kittenberger azonban az ilyen külső körülmények nélkül is könnyen került kalandos helyzetekbe: egy másik alkalommal oroszlán támadt rá és az állattal folytatott közelharcban egyik ujját el is veszítette. Életrajzírója, Fekete István, így írt e találkozásról: *„Június 11-én reggel leütött egy oroszlán. Mindez nem történt volna, ha puskám a második lövésre nem mond csütörtököt, midőn a meglőtt oroszlán támadott, és közelre kellett várnom, mert a magas fűben nem láttam. Irtózatos küzdelem volt ez, és senki sem volt a közelben. Végre bal kezemmel elkaptam a nyelvé, s azt erősen megrántottam.*

Ez a bestiát annyira zavarba ejtette, hogy volt időm a rossz patront kirántani, ismételni, s az ellenfelemet szembe löni."

A helyiek által később csak Mr. Kittynek szólított természettudós hat alkalommal, összesen tíz és fél évet töltött Afrikában, és közel hatvanezer darabos gyűjteménnyel gazdagította a Magyar Nemzeti Múzeumot. Majdnem háromszáz új állatfajt fedezett fel, amiből vagy negyvenet róla neveztek el. *„Áttörhette az elefántfüvet, a bambuszdzsungelt, a Kilimandzsáro hóhatárát s a fekete földrész fehér foltjait, ahol előtte még nem járt fehér ember”* – írta róla Fekete. Kittenberger dolgozott Tanzániában, Etiópiában, kutatott az akkor még szinte teljesen feltáratlan, ma Etiópia, Eritrea és Dzsibuti határán található Danakil-földön. 1908 és 1912 között a Viktória-tó keleti partvidékén dolgozott, míg a világháborút megelőző két esztendőben Ugandában és az akkori Belga Kongóban gyűjtött és vadászott.

A tudományos lelkesedését minden viszontagsága között is megőrző Kittenbergernek azonban sokat kellett várnia a megérdemelt személyes és szakmai békére: az I. világháború után az Afrikában kutató magyar tudóst az angolok, mint ellenséges állam polgárát Indiába hurcolták. Az öt évig tartó hadifogságból hazaérkező, teljes szegénységben élő, „ágyrajáró magyar kutató” mégis újult erővel kezdett bele munkájába. A Nimród vadászujság főszerkesztője lett, amit közel harminc évig vezetett és tett a vadászati szakma meghatározó orgánumává. Kutatásai, publikáció az egyik legjelentősebb magyar afrikanistává emelték. Munkája megteremtette a honi Afrika-gyűjtemény alapjait, amely a Nemzeti Múzeumban kapott helyet. Az 1956-os forradalom utcai harcai nyomán az épületben azonban tűz ütött ki, elpusztítva az itt őrzött leletanyag nagy részét, a Széchenyi Zsigmond által jegyzett trófea-gyűjteménnyel együtt.

Löffler Imre

(1929–2007)

Löffler Imre azon magyarok közé tartozik, akit külföldön jobban ismernek, mint szülőhazájában. Ennek legfőbb oka, a gyakran szelektív történelmi memórián kívül, hogy – fontos szakmai eredményei, regényes élete és úttörő kezdeményezései ellenére – személyéről viszonylag kevés életrajzi információ érhető el. Löffler 1929-ben született Budapesten. Hívő családban nevelkedett, így tanulmányait egyházi iskolában kezdte, de ő maga később inkább a katonai pálya felé vonzódott: a gimnáziumot hátra hagyta és a magyar honvédképzőben folytatta tanulmányait. Ezt fiataalkori barátjának, Yusuf Kodwawala-nak (a Pán-afrikai Sebészek Szövetségének egykori elnökének) visszaemlékezéséből tudjuk, ugyanis 1944-ben a Budapestet is megszálló német csapatok katonai iskoláját elfoglalták, Löfflert pedig a lengyel frontra küldték, ahonnan megszökött, megszakítva kapcsolatát a háborús Magyarországgal. Németországba menekült, ahol az amerikai katonák elfogták. Osztrák és bajor felmenőinek köszönhetően kiválóan beszélt németül, így egy katonai kórházban igen hamar kapott állást, mint segítő és mindenese, ahol kitűnt tehetségével és akaraterejével. Rövid időre visszatért Budapestre, de „osztályellenes” háttéré miatt munkát nem kapott, tanulni nem volt lehetősége. Ausztriába, onnan ismét Németországba szökött, majd 1948-ban (német állami ösztöndíjjal) felvételt nyert a Regensburgi Orvosi Egyetemre, ahol az orvostudományok mellett filozófiát is hallgatott. Később megnősült és szintén orvos feleségével három gyermekük született. Hogy tanulmányait és családi költségeit fedezni tudja, éjszakánként taxisofőrként és ápolóként időotthonban dolgozott. Felsőfokú tanulmányait – amerikai segítséggel – már az Egyesült Államokban fejezte be. Cincinnati-ben, Ohióban telepedtek le és a Szamaritánusok kórházában

kezdett dolgozni. Érdeklődése viszonylag hamar a távoli, egzotikus területek felé fordult és missziós orvosi munkát vállalt Ugandában.

Feleségével útjuk elvált egymástól és 1969-ben Zambiába költözött, ahol az orvoslás mellett tanítani kezdett a Lusakai Egyetemi Oktatókórházban. Érdeklődése ekkor fordult vadon élő állatok, nagyvadak, természetes lények irányába. Újra megnősült és feleségével gazdálkodni, valamint az orvvadászat elleni küzdelembe kezdtek. Zambiából, a hetvenes évek elején bekövetkezett egypártrendszer és diktatórikus időszak következtében, kiutasították.

Kényszerűségből 1975-ben Kenyába költözött. A Nairobi Kórházban vállalt munkát: 1986 és 1992 között az orvosi tanácsadó testület, majd a kórház vezetőségének tagjaként tevékenykedett. Jóllehet általános sebész volt, de szakterületéhez tartoztak bizonyos nőgyógyászati beavatkozások (mint például a hysterectomia), a bőráttétetés és a szájpadhasadék (farkastorok) helyreállítása is. Gyógyító munkája mellett olyan tudományos, elméleti problémák is foglalkoztatták, mint a kezeléseknél többszörösen is ellenálló baktériumok elleni gyógyszerek kutatása. Figyelmének középpontjában az életveszélyes kórokozók leküzdésének küzdelme állt, olyan gyógyszerek segítségével, mint a penicillin és a chloroquine. Arra törekedett, hogy az orvosok megfelelő mértékű antibiotikum-dózist alkalmazzanak, elkerülve a túl- és aluladagolást. Mindez akkoriban, Kelet-Afrikában, úttörő munkának számított. Eredményeit szakmai lapokban is publikálta: a kórházban könyvtárat és (The Proceedings of Nairobi Hospital néven) folyóiratot alapított.

1983-ban ismét újjaházasodott és életét, feleségével, a természet- és állatvédelemnek szentelte. 1998-ban az East African Wildlife Society elnöke lett, amely tisztséget 2005-ig töltötte be. Hivatali ideje alatt megújult a kenyai vadvédelem és új alapokra helyezte az ember és állat együttélésének gyakorlatát. Gyakran filozófiai írásaiban reflektált közéleti kérdésekre, elsősorban az East African Standard hasábjain fejtette ki gyakran provokatív gondolatait.

Természetvédelmi erőfeszítéseinek eredményeképpen Nairobi Ngong nevű erdejét sikerült megmenteni a folyamatosan terjeszkedő nagyváros építkezései elől, miután hangos kampányba kezdett, amikor az erdőt ki akarták irtani. Hosszú küzdelem után célját elérte és az erdőt természetvédelmi területté nyilvánították. A róla elnevezett oktatási központ még ma is áll.

Löffler 2007-ben veszítette életét, gyógyíthatatlan betegségben hunyt el Nairobiban.

Mészáros Kálmán

(1894–1971)

A zöldellő parkokkal teli, békés alföldi kisvárosban, Gyulán látta meg a napvilágot 1894. május 8-án. Orvosi diplomáját Budapesten szerezte meg kitűnő minősítéssel. Közben családot alapított, feleségül vette Bertalan Vilma Erzsébetet, akitől lánya született. A Trianont követő válságos években azonban nem kapott munkát, s a kivándorlás mellett döntött.

Etiópia fővárosába, Addisz-Abeába 1924-ben érkezett, majd Godzsam fejedelmének, rasz Hailunak udvari orvosa lett. A rasz – tartományában élet és halál ura – nem tartotta be szerződésük feltételeit, s fizetését sem sietett kiadni. Ezért 1925 őszén megszökött útlevél és engedély nélkül Godzsamból, s visszatérve Addisz-Abeába rendelőt nyitott. Humánusát, nagylelkűségét mutatja, hogy az egyszerű embereket is befogadta rendelőjébe. Idejének jelentős részét az uralkodóház tagjainak orvosi kezelése kötötte le. A császári rokonok távoli tartományokba hívták magukhoz vizitre Mészáros doktort. Gyógyította a császár fiát, Volló tartomány urát, a keresztapját, Gamo fejedelmét, s ő vezette le Hailé Szelasszié lányának szülését Szidámóban. Utazásai alatt vizsgálta és ellátta a vidék falvainak lakóit, s közben szenvedélyes vadászként bebarangolta a környéket. Egyedülálló vadászati teljesítményként tartják számon, amikor 1931-ben a Leopárd-folyónál egy perc alatt lőtt le négy oroszliánt.

Mészáros Kálmán tanúja lehetett az abesszin történelem egyik legviszontagságosabb korszakának. Az uralkodói körökben forogva élte át Tafari Makkonen, a későbbi I. Hailé Szelasszié császár viharos küzdelmét a hatalom megszerzéséért, majd reformkísérleteit, s az abesszin–olasz háborút. Egyre elismertebb lett a császári udvarban, s 1930-ban az etióp hadsereg főorvosának nevezték ki. Az 1930-ban zajló ancsemi csatában tanúsított helytállásáért

Mészáros Kálmán barátaival Addisz-Abebabban

az Etiópia tiszti csillagának lovagja kitüntetést kapta. Az olaszok 1935. október 3-án támadást indítottak Abesszínia ellen. Mészáros doktor maradt és vöröskeresztes karavánjával sebesültek tömegét látta el. Rongyosan, gyalog érkezett vissza Addisz-Abebába 1936. április legvégén, s az angol Vöröskereszt munkatársaival mentette az utcai harcok sérültjeit. Az olaszok, a főváros új urai egyáltalán nem voltak barátságosak a magyarokkal, s hamarosan elvették a rendelőjét. Végül 1936 decemberében csalódottan, elszegényedve elhagyta Abessziniát, s Tanganyikába költözött. Rövid ideig Chunyában élt, vadászexpedíciókat szervezett vagy orvosként csatlakozott egy-egy szafarihoz. A Rukwa-tó mellett súlyosan megbetegedett, feketevízlázat kapott. Az Európából érkező hírek 1938 márciusában hazaindulásra készítették.

A második világháború viharos éveiben több helyen gyógyított, s 1944 novemberétől kórházi szolgálatot teljesített Sopronban. 1948 szeptemberében Mezőcsáton nősült meg újra, de csak rövid ideig élvezhette az otthon békéjét feleségével, Nagy Zsuzsannával. Egyik betege zsidóellenes magatartással vádolta meg, s bár bizonyíték nem volt, öt év fegyházra ítélték. Kiszabadulása után Kiskunfélegyházán, majd 1954-ben Ároktőn, mint körzeti orvos kapott állást. Innen ment nyugdíjba 1965-ben, s Mezőcsátra költözött. Emlékeit *Abesszínia a vadászok paradicsoma* c. könyvében örökítette meg. Minden idejét a betegeinek szentelte, saját betegségével nem törődött. A miskolci kórházban 1971. szeptember 25-én halt meg. A mezőcsáti temetőben helyezték örök nyugalomra.

Mészáros Kálmán kiváló tehetségű, nagy teherbírású orvos volt. Különösen sikeresek voltak sebészeti beavatkozásai, de bőrgyógyászati kezeléseikért ugyancsak sok elismerést kapott. Ránk maradt írásai szórakoztató olvasmányt jelentenek az utazást, vadászatot, kalandot szerető olvasónak. Az abesszin ember egészségi állapotáról szóló megdöbbentő híradásai orvostörténeti források. Személyes élményei az etióp társadalomról, a hatalmi harcokról, az olasz gyarmatosításról a történészek számára lehetnek fontosak. Az emberek iránti szeretete, önzetlensége, áldozatkészsége méltán teszi őt a magyar orvostársadalom kiemelkedő egyéniségévé.

Polónyi Károly

(1928-2002)

Polónyi Károly a Budapesti Műszaki Egyetem építészmérnöki karán végzett 1950-ben, majd a Középülettervezési Tanszéken lett tanársegéd. Először a Városépítési Tervező Irodánál (VÁTERV), később az Ipari Épülettervező Vállalatnál (IPARTERV) szerzett tapasztalatok után a Balatoni Intéző Bizottság főmérnökeként tevékenykedett: az ekkor kidolgozott rendezési terv több szakmai elismerést, köztük az Ybl-díjat eredményezte számára 1961-ben.

A magyar építész részt vett a CIAM (Congres Internationaux d'Architecture) utolsó kongresszusán, majd a tagja lett a modernista alkotókat tömörítő, rangos Team 10 építészeti csoportnak, ami értékes nemzetközi kapcsolatrendszert is eredményezett számára. Az évtizedek során felhalmozott kapcsolati tőkéjét tudományszervezőként is kamatoztatta később, a budapesti Műegyetem angol nyelvű képzéseinek megteremtőjeként.

A városépítészet már nemzetközileg ismert szakértőjeként 1963-tól kezdve mintegy húsz évig dolgozott nagyszabású terveken, megvalósult épületek, városok tervezőjeként Ghánában, Nigériában, Algériában és Etiópiában.

Afrikai pályafutása Ghánában kezdődött, ahol Kumasi város műszaki egyeteme építészkarának bővítője és egész Nyugat-Afrika első posztgraduális tervező kurzusának egyik megszervezője volt. Emellett részt vett – többedmagával, magyar szakemberekkel és helyi tanítványaival – olcsó és hatékony modellgazdaságok, lakótelepek, valamint a Volta-folyón épülő vízerőművel kapcsolatos regionális rendezési munkálatokban. Diákjaival a Nemzetközi Építész Szövetség Perret-díját kapta a „Tongo Development Project” című munkájukért.

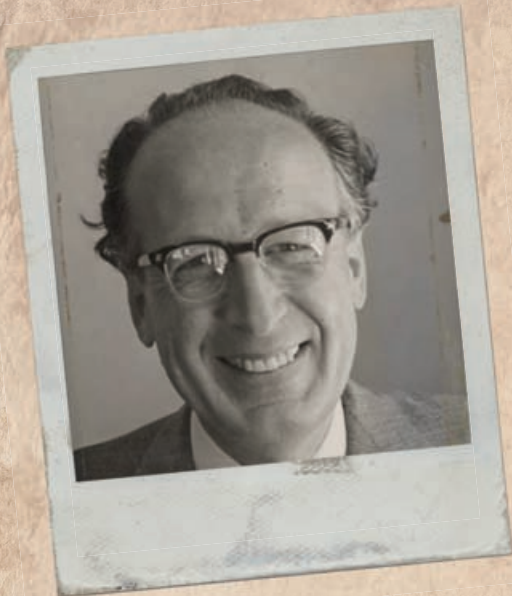
1969-től a Budapest Fővárosi Tanács vezetőépítész-helyettese, de ezzel párhuzamosan afrikai megbízásai is voltak: a Középülettervező Vállalat (KÖZTI) tervezőcsoportjának vezetőjeként elkészítette a nigériai Calabar, majd három algériai város rendezési tervét.

Polónyi Károly 1977-ben kezdte meg három évig tartó etiópai munkáját, a Ministry of Housing and Urban Development tanácsadójaként. A magyar építész első megbízása az Addisz-Abebai Agglomeráció fejlesztési stratégiája volt: kollégáival a túlszűfolttság megoldását decentralizált, a fővárostól legalább 200 kilométerre lévő hat-hét település régióközponttá való fejlesztésével képzelték el. Az Addisz-Abeba városközpontját megcélzó településtervezési akciótervnek a kidolgozása is nagyszabású feladatot jelentett.

A rendezési tervek kidolgozása mellett jelentős kivitelezői feladatnak bizonyult a Forradalom Terének (rég-új nevén Meskel tér) kibővítése, ami a Stadion, a Császári Palota, a Ghion Szálló, és a városépítés egykori kiinduló pontjának tartott Filwoha gyógyforrás mellett található és régóta egyházi ünnepek helye volt.

A tér építését egy finn építész tervei alapján már megkezdték, a szakemberek célja az volt, hogy a teret úgy kapcsolják be a városszerkezetbe, hogy többcélúan és folyamatosan használható legyen. Reményeik szerint a politikai tömeggyűlések mellett a jövőben egyházi szertartások, kulturális seregszemlék, sportversenyek, vásárok, kiállítások rendezésével az ovális teret a főváros életének központjává fejleszthetik. Polónyi Károly építészeti víziója, hogy a kibővített tér rezsimék, pártok és ideológiák változása után is funkcionáljon és nagy tömegeket vonzó ünnepségek színhelye lehessen, valóra vált. A tér 1992-ben, a kommunista rezsim bukása után visszakapta régi nevét és újra közösségi események helye: köztük a rendkívül látványos, évente megtartott keresztény ünnepségnek, a Meskel-fesztiválnak.

Polónyi Károly életműve egyedülálló a hazánkban élő és nemzetközi karriert befutott pályatársai közül. Talán az egyetlen volt, aki magyarországi tervező tevékenysége mellett a nemzetközi trendeket is kiválóan ismerte: ugyanakkor az európai (magyarországi) és afrikai tapasztalatai folyamatosan rezonáltak egymással településtervezői és építészeti alkotómunkájában.

Rózsa Imre

(1911-1991)

Rózsa Imre Nagyváradon született 1911-ben, építésznek tanult, de a zsidótörvények miatt Bagdadban vállalt munkát. Ide követte menyasszonya, későbbi felesége is, akivel 1939-ben házasodtak össze. A pár 1942-ben hagyta ott Irakot és Palesztinán keresztül a kenyai Mombasába, majd egy ideig az ugandai Entebbébe kerültek. Rózsa Imre csatlakozott a brit hadsereghez, majd Nairobiban telepedett le és építész céget alapított. Három gyermekük Kenyában született. A család aktív tagja volt a Zsidó Hitközségnek: Rózsa Imre tervezte meg a nairobi zsidó közösség új zsinagógáját – amely ma is látható – és végül a gyülekezet élére került.

A nairobi közösség első zsinagógáját 1913-ban építették. A második világháborút követően a zsidó közösség növekvő létszámának köszönhetően új és nagyobb épületre volt szükség. A régi zsinagógát lebontották és a helyére épült 1955-ben a magyar származású építész tervezte épület.

Rózsa Imre számos középületet tervezett, például irodaházakat vagy áruházakat. Magyar vonatkozású tervezői munkája a dar es-salaami egykori magyar nagykövetség épülete.

Az építész családjával – két gyermekét követve – 1978-ban hagyta el Kenyát, és Kaliforniában halt meg 1991-ben.

Pioneer House

Az új zsinagóga

Sass Flóra

(?1841/45 – 1916)

Lady of mystery – a rejtélyes hölgy

Szinte minden bizonytalan születésével kapcsolatosan, valamikor 1841 és 1845 között születhetett Nagyenyeden. Szüleit és testvérét 1849 januárjában felkelő parasztok megölték, dadája saját gyermekének mondta, így menekülhetett meg a kislány. Erdélyi örmény család vette gondjába, a magyar szabadságharc bukásával velük került az Oszmán Birodalomba. Elrabolhatták – s innentől már biztosabbak az életrajzi adatok –, 1869 január végén a vidini rabszolgapiacon licitáltak rá. Egy átutazóban lévő angol arisztokrata, Samuel White Baker szöktette meg, bár az is lehet, hogy megvásárolta a neki megtetszett és húsz év körülinek tartott lányt. A brit törvények nem engedélyezték ugyanis még a rabszolgák kiváltását sem, így érthető, hogy erről nem lehetett beszélni. A Florence nevet is valószínűleg ekkortól használta, az eredetileg talán Barbarának keresztelt leány.

Baker és Sass Flóra Közép-Európából egyenest Afrikába mentek. 1861 márciusában érkeztek Kairóba, s a Níluson felfelé hajózva értesültek arról, hogy a felfedezők egyik grálja, a Fehér-Nílus forrásának megtalálása a londoni Királyi Földrajzi Társaság újabb expedíciójának sem sikerült. Mivel így „maradt még babérlevél a fán”, Baker saját maga finanszírozta útra indult társával, Sass Flórával, hogy megoldják Afrika egyik utolsó rejtélyét. 1862 decemberében indultak Kartúmból, s a következő év márciusában érték el a dél-szudáni Gondokoro-t, egy elhagyott osztrák missziós telepet, majd 1864. március 14-én felfedezték az Albert-tavat (Albert Nyanza), három héttel később pedig a Murchison-vízesést, valamint a Fehér-Nílus felső folyásának egy jókora szakaszát. Az út során számos megpróbáltatáson mentek keresztül,

Sass Flóra és férje

Baker megbetegedett, s ezalatt Sass Flórának kellett egyedül helytállnia, amivel kivívta az expedíció minden férfi tagjának az elismerését. Ezért és szőke haja miatt kapta az afrikaiaktól a Hajnalcsillag (Myadue) nevet. Abban a tudatban indultak vissza, hogy megoldották a Fehér-Nílus rejtélyét. Noha ez valójában csak évtizedekkel később történt meg, felfedezésük hatalmas tudományos eredmény volt. Angliában hősként ünnepelték őket. Külön engedéllyel összeházasodtak, Baker pedig lovagi rangot kapott. Az immár Lady Bakert azonban Viktória királynő bizonytalan származása miatt nem volt hajlandó fogadni. Fia, a Wales-i herceg a viszont összebarátkozott a házaspárral, együtt újabb afrikai utazásra indultak. Az egyiptomi alkirály az egyenlítői tartomány kormányzói tisztével bízta meg Bakert, ahová felesége is elkísérte. Három évet töltöttek el ott, ám a körülmények nem tettek lehetővé újabb felfedezéseket. 1874-ben visszatértek Angliába, Devon grófságban telepedtek le. Sass Flóra, Lady Baker több mint két évtizeddel élte túl férjét, 1916. március 11-én hunyta le örökre szemét. Végakaratainak megfelelően halála után iratait elégették, csak a második útjukon írt naplójára bukkantak rá 1965-ben. Ezért is nehéz a Lady of Mystery életének minden szakaszáról bizonyosat tudnunk. De talán ez így van jól.

Sáska László

(1890–1978)

Erdélyszívében, Nagyenyeden született 1890. szeptember 26-án református családban. Diákévei alatt a híres Bethlen Kollégiumban került közel a zoológia tudományához. Orvosi diplomáját az első világháború nehéz időszaka után szerezte meg a Budapesti Tudományegyetemen 1920-ban. Kelet-Afrika tragikus egészségügyi problémái, az orvosi kutatás lehetősége, a vadászat, a természet szeretete mind segítette döntésében, amikor bátor és kalandvágyó társával, Mojzsis Máriával a kivándorlást vették fontolóra 1933-ban.

Szomáliába, majd Abesszínia fővárosába utaztak, ahol Sáska doktor rendelőt nyitott. Az első hónapok nehézségei után az ország déli tartományának, Szidámónak ura vonzó álláslehetőséget kínált neki fejedelmi udvarában. A Magyarország területénél kétszer nagyobb, négy millió lakosú Szidámó egyetlen orvosként kezdett bele az egészségügyi ellátás kialakításába, s a dél-abesszíniai hadsereg orvosi szolgálatának megszervezésébe.

Az olasz gyarmatosítók támadása véget vetett addigi sikereinek, s a háború kirobbanása után, 1935 őszén feleségével a fővárosba menekült. Saját rendelőjében folytatta praxisát, de az addisz-abebei császári kórház betegeit is gyógyította. Az etióp-olasz háború eseményeit dr. Ladislav Sava álnéven örökölte meg, a világ elé tárva ezzel a hódítók által elkövetett rémtetteket. Az olaszok azonban lehetetlenné tették munkáját a rendelőben, helyzete tarthatatlanná vált, s kénytelen volt továbbköltözni. Új hazája az angol fennhatóság alatt álló Tanganyika lett.

Dar es-Salaamban 1937 júliusában szállt partra, s rövid ideig Iringában egy klinika működését irányította. Véglegesen a kedvezőbb éghajlatú Arushában telepedett le, s a városból a

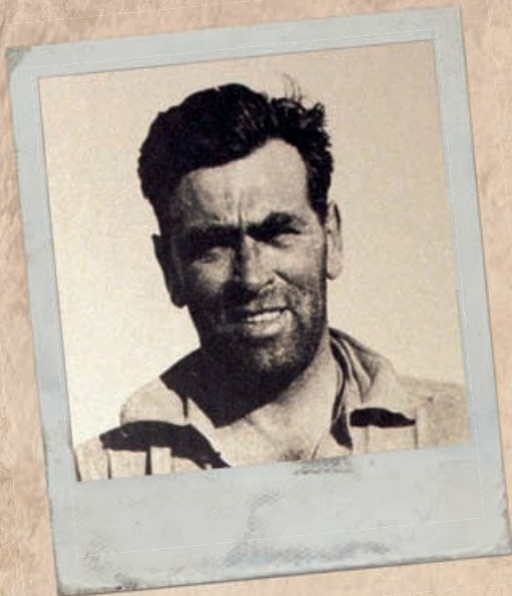
Moshiba vezető úton rendelőt nyitott. Elsősorban Arusha körzetének lakóit gyógyította, a rászoruló bennszülötteknek – masszajok, kikujuk – ingyenes ellátást biztosított. Malária- és rákkutatása messze földön híressé tették, ezért távoli vidékekről is érkeztek hozzá betegek. Megélhetését, kutatásait, gyűjtéseit a fizető európaiak, elsősorban a vadászok kezelési díjai fedezték. Az Arusha vidékén végzett áldozatos munkájáért a második világháború idején nem internálták, mint ellenséges ország polgárát. Érdemeire tekintettel az Angol Rákkutató Intézet levelező tagjává választotta. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem jubileumi arany díszoklevelet adott át neki 1970-ben. A Román Orvostudományi Akadémia 1972-ben tagjai közé választotta.

Elismert orvosként, áldozatkész barátként közeli kapcsolatba került számos Afrikába látogató vagy ott élő hírességgel, mint Ernest Hemingway, dr. Bernhard Grzimek a neves zoológus, Albert Schweitzer orvos, zenész, író. Széchenyi Zsigmond, Szunyoghy János, Nagy Endre, s számos magyar vadász, gyűjtő számíthatott odaadó támogatására.

Rendkívüli kíváncsisággal bíró, sokoldalú tudós volt. Abesszíniában és Tanganyikában is végzett természettudományi, néprajzi gyűjtőmunkát, de eljutott Ugandába, Kenyába és a Kongó-medencébe is. Ritka és eddig ismeretlen orchidea-fajokat írt le, két Afrikában élő atka és egy növény őrzi nevét. Megfigyelte a körülötte élő népek életét, a népi gyógyászat megnyilvánulásait. Afrikáról készült filmfelvételei, diaképei, trófeái figyelemre méltó értéket képviselnek. A budapesti vadászkiállítás természetvédelmi fesztiválján 1971-ben Afrikai reggel című filmjével vett részt. Gyűjteményeit javarészt magyar múzeumoknak adományozta. Megmaradt hagyatéka a Magyar Földrajzi Múzeumban található.

Afrika szerelmese volt, a földrész állat- és növényvilágának csodálója. Magyar folyóiratokban közölt írásai, *Életem Afrika* című könyve izgalmas olvasmányok, kutatási eredményei orvostörténeti, botanikai kincsek. Az etióp történelmi események szemtanújaként született tudósításai a korszak megismerését segítő lényeges források.

A hosszú évek munkája Tanzánia legnépszerűbb orvosává tette Sáska doktort. Erős szervezete jól viselte Afrika éghajlatát, még idős korában is dolgozott. Nyolcvannyolc évesen 1978. november 8-án hunyt el. Az arushai temetőben, a Meru lábánál nyugszik.

Széchenyi Zsigmond

(1898–1967)

Nagyváradon született 1898. január 23-án, grófi családba, a legnagyobb magyar, Széchenyi István bátyjának dédunokájaként, Széchenyi Ferenc, a mai Országos Széchenyi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Múzeum alapítójának ükunokájaként. Gyermekkorát a Fejér megyei Sármentelén töltötte. Középiskolái elvégzése után 1919–23 között Münchenben, Stuttgartban és Cambridge-ben járt egyetemre. Már gyermekkorában kifejlődött benne vadászati szenvedélye, ám első, igazi vadászata csak érettségi után történt, mivel apja szarvasra csak érettségi után engedte lőni.

Első afrikai útjára Almásy László – az „angol beteg” – ösztönzésére és társaságában indult 1927 tavaszán Szudán keleti felébe, az etióp határ menti Fung tartományba vadászni. Ekkor jegyezte el magát véglegesen Afrikával. A következő évben, 1928 novemberében Kenyába utazott Károlyi István gróf társaságában a Guaso Nyiro folyó partjára, a Maszáj Rezervátumba és Kitui vidékére. Erről az expedícióról a korabeli sajtó így számolt be: *„A sok viszontagság, a sok nélkülözés, a sok erőfeszítés, ami a két magyar gróf félesztendő afrikai vadászatával járt, nem vezett kárba. Egész sereg afrikai nagyvadat ejtettek el: oroslánokat, párducokat, orrszarvúakat, vadbivalyokat, sőt Károlyi Istvánnak sikerült egy gyönyörűen fejlett elefántot is leterítenie.”* Hazaérkezésük után meg is interjúvolták Széchenyit: *„Valóságos szerelmesei vagyunk a vadon szabad életének mondja Széchenyi Zsigmond gróf, aki már másodszor vett részt az afrikai nagyvadászat izgalmaiban. A fiatal gróf, aki alaposan megismerkedett az afrikai*

Széchenyi Zsigmond
Afrikában

*vadon minden viszontagságával, minden veszedelmével, bizakodó mosollyal fejezi be szavait:
Remélem, látni fogom még Afrikát!"*

Látta is, sőt nem is egyszer, hiszen 1932-ben ismét visszatért Kenyába, többnyire nagy kudura, elefántra és oroszlánra vadászott, 1933 decemberétől 1934 márciusáig újabb kenyai szafarin vett részt, majd 1935-ben Szudánban újfent Almásy László társaságában vett részt egy expedícióban, ekkor lőtte világrekord addax antilopját. Afrika 130-féle nagytestű vadállata közül 80-félének sikerült a trófeáját begyűjtenie. Közben sorra születtek könyvei is vadászkalandjairól, elsőnek 1930-ban a „Csui! Afrikai vadásznapló 1928. október – 1929. április.” Majd 1934-ben az „Elefántország”. A második világháború nem csupán az afrikai vadászatot lehetetlenítette el, de Budapest ostromakor páratlan gyűjteménye is elpusztult. Az új hatalom vagyonek Kobzással, kitelepítéssel, börtönnel sújtotta, csak 1959-ben jelenhetett meg újabb könyve, az „Afrikai táborüzek”, sőt 1963 decemberében hivatalos megbízásából Széchenyi Zsigmond újra a szeretett kontinensre indulhatott, hogy kiegészítse a Nemzeti Múzeum hiányos Afrika-gyűjteményét. Erről az utolsó útról szól a „Denaturált Afrika” című könyve. Néhány nappal a kézirat leadása után, 1967. április 24-én halt meg Budapesten. Azon kevés magyar közé tartozott, akinek nem csupán szerelme, hanem otthona is lett Afrika.

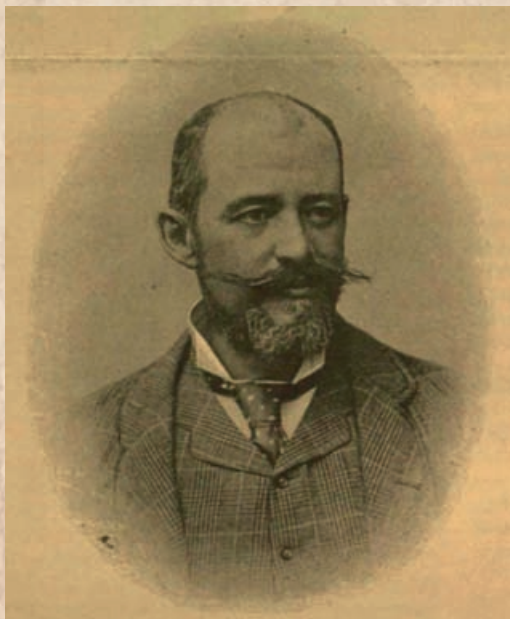

Teleki Sámuel

(1845–1916)

Az 1845-ben, erdélyi arisztokrata családba született Teleki Sámuel, Magyar László és Torday Emil mellett a legjelentősebb magyar Afrika-kutató. A kor szokása szerint neves európai egyetemeken végezte felsőfokú tanulmányait. Göttingenben majd Berlinben tanult geológiát és csillagászatot, de az állami és gazdasági stúdiumok is érdekelték. Talán ennek is köszönhető, hogy katonai szolgálatát követően országgyűlési képviselőként kapcsolódott be a magyar politikai közéletbe. Ekkor került szorosabb kapcsolatba a regényes éltű Habsburg–Lotaringiai Rudolffal, osztrák-magyar trónörökösrel. Apja, Ferenc József hatására, Rudolf komoly politikai szerepet nem tölthetett be, így figyelme a földrajzi felfedezések, utazás és a természettudományok irányába fordult és a Magyar Földrajzi Társaság elnöke lett. Itt került kapcsolatba Telekivel is, akivel a közös erdélyi vadászatok alatt egzotikus expedíciókról álmodoztak. Így született az ötlet, hogy Teleki a korábban eltervezett afrikai vadászútját kösse össze Kelet-Afrika akkor még ismeretlen tájainak, elsősorban a Nagy Hasadékvölgyben található Baringó-tótól északra elterülő vidék felkutatásával.

Kísérőinek társaságában 1886. november 29-én érkezett meg Zanzibár szigetére, ahol nagy körültekintéssel kezdte meg Afrika európaiak számára ismeretlen, belső területeinek felkutatását célzó expedíció megszervezését. 1887 júniusában érték el a Kilimandzsáró tővét. A Végtelen földet, ahogy a maszajok nevezik e a mai Kenya és Tanzánia találkozásánál húzódó hatalmas szavannavidéket. Teleki, minden korábbi próbálkozást túlszárnyalva, 5310 méteres magasságig (a hóhatárig) jutott az akkor még hóval vastagon borított 5895 méter magas hegyen, amely nem csupán az afrikai kontinens legmagasabb pontja, de a világ legmagasabb, egyedülálló hegye is. Ez jelentős eredménynek számított, hiszen ekkoriban még nem ismerték pontosan

az akklimatizáció és a magashegyi betegségek leküzdésének módjait, így vélemezhetően Teleki, objektív és egészségügyi okokból nem jutott tovább. A Kilimandzsárón tett korszakos jelentőségű próbálkozását követően a Kenya-hegyen is próbálkozott: az 5199 méteres csúcst ugyan nem, de a hóhatárt itt is elérte: 4500 méteres magasság közelébe jutott. Szintén mentségére, a Kenya-hegy csúcsának eléréséhez némi sziklamászótudásra és megfelelő felszerelésre lett volna szükség. A hegyen gyűjtött kőzetminták felhasználásával azonban bizonyította annak vulkanikus eredetét és jelentős földtani megállapításokra jutott. A Kenya-hegyen tett kísérletet követően, 1888. március 6-án érte el az itt élő turkán népet Nagira Mwaiten néven ismert tavat, amelyet Teleki, a főherceg tiszteletére, Rudolf-tónak (ma Turkana-tó) nevezett el. Az expedíció tovább haladt és első európaiként lépett az ott talált, a nyugati kutatók számára addig ismeretlen tűzhányó „tetejére”,

amely ma e magyar felfedező nevét őrzi. Útját folytatva, hatalmas sós vizű tavat fedezett fel, amelyet Rudolf feleségéről, Stefánia-tónak (ma Chew Bahir-tó) keresztelt. Hosszú és viszontagságos úton érték el aztán Mombasa kikötőjét, expedíciójuk végállomását.

Teleki útja a korszak egyik legjelentősebb vállalkozása volt, amellyel méltó módon foglalta el helyét a nagy földrajzi felfedezők között. Jóllehet eredményeinek publikálását főként expedíciós társa, az osztrák tengerész, Ludwig von Höhnel végezte el, ez semmit nem von le Teleki érdemeiből. E munka magyarul 1892-ben, a Ráth Mór Kiadó gondozásában *A Rudolf és Stefánia tavakhoz: Teleki Sámuel gróf felfedező útja Kelet-Afrika egyenlítői vidékein 1887–1888-ban* címmel jelent meg. Teleki hazaérkezését, ázsiai és óceániai expedícióit követően több alkalommal járt Afrikában. Tudományos megfigyelései nagymértékben gazdagították a kor földtudományos ismereteit: többek között cáfolta a nézetet, miszerint a vulkáni tevékenységet a tengervíz behatolása okozza, hiszen a Teleki-vulkán a kontinens szárazföldi területén található; valamint bebizonyította, hogy nem létezik az úgynevezett Hold-hegység, amelyet a Nagy-tavak és Abesszínia között feltételeztek akkoriban. Nevét ma több növény- és állatfaj viseli. Jelentőségteli az is, hogy a függetlenné váló Kenya vezetői a Kenya-hegyen, 4300 méteres magasságban található menedékházat is e kiemelkedő magyar kutatóról nevezték el. Tudományos munkájának elismeréseként számos földrajzi és tudományos társaság tüntette ki, illetve választotta tagjai közé.

Vámos György

(1910-1999)

Vámos György 1910-ben született Budapesten, majd Bécsben tanult építészetet. A náci eszmék előretörése miatt a brit kormány szolgálatába állt, és Irakban kapott munkát. Később a brit hadsereghez csatlakozott, mivel azonban magyar állampolgár volt, az „idegen” kategóriába került és sokakkal együtt Ugandába internálták. Amikor kiengedték az internálótáborból, újra a brit hadsereg kötelékében harcolt, de ugandai tartózkodása mély nyomot hagyott benne. Lenyűgözte az afrikai természeti környezet szépsége és a kultúrák együttélése, így 1946-ban történt leszerelése után nem tért vissza Európába, hanem Nairobiban telepedett le, ahol Heini Lustmannal építészirodát nyitott.

Vámos György számos jelentős épület tervezője volt Kenyában és a szomszédos országokban. Lakó- és középületeket, iskolákat, intézményeket és egyházi épületeket egyaránt megformáltak munkássága nyomán. Alkotásai közé tartozik – többek között – a Kenya Commercial Bank épülete valamint az ország legpatinásabb multietnikus egyesületének, az 1946-ban alapított United Kenya Clubnak a székhelye, amelyben különféle tisztségeket is vállalt. Két jelentős szakrális megbízás is a magyar származású építész nevéhez fűződik: az egyik az 1963-ban felépült Siri Guru Singh Sabha nevű szikh templom (gurdwara), melynek mintegy 25 méter magas kupolája a madártávlatból látható Nairobi egyik ékessége. A kupolát a visszhang csökkentésének figyelembevételével tervezte. A szikh közösséggel való számos egyeztetés előzte meg a végleges tervek kimunkálását. 1968-ban pedig a tanzániai Bukoba városába tervezett székesegyházát szentelték fel.

A Siri Guru Singh Sabha szikh templom

1978. augusztus 22-én halt meg Jomo Kenyatta, az afrikai függetlenségi mozgalmak legendás alakja, a független Kenya első elnöke. Vámos Györgynek jutott az a különleges feladat, hogy megtervezze a világszerte ismert és elismert néhai elnök mauzóleumát, aminek helyét a Parlament mellett jelölték ki. A temetési szertartás augusztus 31-én volt, így száz munkás mindössze néhány nap alatt építette fel a 34 négyzetméteres épületet.

Vámos György a nairobi értelmiségiek közismert alakja volt, több nyelven beszélt, aktív közéleti tevékenységet folytatott. Egész életében szeretett utazni, amelyet gyakran összekapcsolt másik szenvedélyével, a festéssel és a rajzolással is, bár ő magát elsősorban építésznek tartotta. Pályafutása végén az Architectural Association of Kenya (Kenyai Építészeti Szövetség) díját kapta az ország építészetéhez nyújtott kiemelkedő hozzájárulásáért.

Vámos György idős korában családjával Vancouverbe költözött és 1999-ben hunyt el.